

Karjalaisen runonlaulajasuvun tarinaa

Karjalan Sivistysseuran 60-vuotisjuhliin kutsui seuramme johtokunta viisi vielä elossa olevaa runontaitajaa. Kolme heistä, Elmi Tšokkinen, Marina Takalo ja Mari Remsu olivatkin saapuvilla, mutta Nasti Aittavaara ja Mari Kyyrösen eivät voineet noudattaa saatua kutsua vanhuutensa ja heikontuneen terveytensä takia. Professori Pertti Virtaranta esitteli kaikki viisi kunniaivanhusta juhlayleisölle sekä laati heistä heimolehtemme (9-10/1966) lyhyet elämäkertaselosteet. Koska häneltä viime vuoden aikana on Kalevalaseuran Vuosikirjassa N:o 46/1966 ilmestynyt pitempi tutkielma Mari Kyyrösen suvun vaiheista, esittelemme lehtemme lukijoille suvun vaiheita vain ajalta 1922-1964. Se on itäkarjalaisten sukujen mallitarinaa näiltä kovilta vuosilta ja tapahtumapaikkoina ovat ikerakas kotimaakunta, vasta itsenäisyytensä saavuttanut Suomi 1920-luvun alkupuolella, hyvä naapurimme Ruotsi ja viimeisten puolustusotiemme kovat paineet kestänyt nykypäivien Suomi.

Mari Kyyrönen

Talvella 1922 Mari ja Ontrei Kyyrösen pakenivat seitsemän lapsensa kanssa monien muiden vuokkiniemeläisten tavoin Suomeen; vain Ontrein vanhemmat jäivät Kyyrölää asumaan. Pakolaisperhe sijoittui aluksi Ristijärvelle. Ontrei ajoi talven rahtia Kajaanista Ristijärvelle ja rekikelin loputtua pääsi Kiuruvedelle Savon radan rakennustöihin. Perhe eli varsin

vaatimattomissa oloissa Ristijärvellä. Alkukestästä 1922 huollon johtaja Marin sanojen mukaan »panna paukkasi meät Kymillinnah», ts. Kymminlinnan pakolaishuoltolaan. Vanhimmat pojat Iivana ja Jaakko joutuivat Haminan lähelle paimeneen, Anni-tytär palvelukseen, mutta muu perhe asui huoltokodissa. Se oli ikävää aikaa perheelle: isä oli poissa, kolme lasta erillään ansiotöissä, ja kaiken lisäksi Marin luo jääneet lapset sairastuivat syyhytautiin. Lokakuussa Ontrei kävi noutamassa joukkonsa Kiuruvedelle, josta hän sai ensin vain savupirtin, mutta myöhemmin paremman asunnon perheellensä kodiksi. Kolme lasta kävi Karjalan pakolaisille Paltamon Mieslahteen avuttua kansakoulua. Ontrei veti hiekkaa rautatien työmaalle ja ansaitsi sen verran, että perhe tuli tyydyttävästi toimeen. Mutta mieli teki takaisin Karjalaan, Ontrein vanhempien luokse Kyyrölään. Kaikille pakolaisille luvattu amnestia sai heidät palaamaan takaisin. Pääsiäisenä 1924 he lähtivät Raatteen ja Vasonvaaran kautta kotiin Kyyrölään.

Mari ja Ontrei Kyyrösen perheen myöhemmät kohtalot olivat kovat. Vasselei hukki tukinuitossa Kintismän koskeen, kun laskuvene ajoi kiveen ja meni poikki. Koskenlaskussa mukana ollut Jaakko-veli pelastui. Toisessa maailmansodassa kaatuivat Iivana ja Jaakko, ja Paavila kuuleman mukaan joutui sotavankina Saksaan ja kuoli sinne. Anni, vanhin lapsista, hävisi sodan aikana, pommituksessako kuoli vai minne joutui, ei tiedetä. Tytöistä nuorin, Manu, joutui keväällä 1941 tukinuittoon Uhtuan ja Kemin välille eikä sodan sytyttyä päässyt kotiin Vuokkiniemeen, vaan kuoli keuhkotautiin Arkangelissa, jossa hänet hoiti ja hautaan saatteli Santra-sisar. Kotiseudulla elävät enää tyttäret Santra Tollonjoella ja Nasto Kepalla (Uhtualta Kemiin päin). Santralla on jo kolmas mies. Ensimmäinen oli Tollonjoelta, siitä talosta, jossa

Santra kuulemma taas asuu. Lapsia on tyttö ja poika. Miehen kuoltua Santra meni keittäjäksi metsätyömaalle Uhtuan lähelle »Kiiskieseh». Siellä hän joutui vaimoksi venäläiselle, joka kuitenkin pian vangittiin; »vattšah jäi yksi tyttö». Jatkosodan aikana Santra oli muiden vuokkiniemeläisten ja uhtualaisten kanssa Arkan-gelissa, palasi sieltä sodan päätyttyä ensimmäisen miehensä kotiin Tollonjoelle, meni vaimoksi karjalaiselle, jolta hänellä on nyt viisi lasta. Naston mies kaatui sodassa; hänelle jäi kolme poikaa.

Mari ja Ontrei Kyyrösen siirtyivät nuorimman poikansa Heikin kanssa kesällä 1944 Suomeen. Ontrei kuoli 22. 3. 1947, mutta Mari-mummo elää pirteänä Mieslahden kansanopistolla Heikki-poikansa perheessä, ajankulukseen käsitöitä tehden ja lapsenlapsiaan hoivaten.

Mari Kyyrösen — kuten eräiden muidenkin kertojeni — tutuksi olen joutunut sattumalta. Sattuma oli seuraava. Lundin yliopistoon, jossa toimin suomen kielen lehtorina, tuli opiskelemaan karjalaislähtöinen ylioppilas Heikki Kyyrösen, nuorukainen, joka piti — ja pitää — arvossa heimonsa perinteitä. Heikki kertoi Ruotsiin siirtyneestä äidistään sellaisia seikkoja, jotka aivan pakottivat Karjalan tutkimusta harrastavan lehtorin heti lukukauden loputtua matkustamaan Mari Kyyrösen luo. Mari-mummo asui tuohon aikaan Länsi-Göötanmaalla Sandhultin pitäjän Sjömarkenin teollisuus-yhdyskunnassa akoniahtelais-vuokkiniemeläisen Vilho ja Sanni Jyrinojan perheessä, jossa hän hoiteli pientä Aliisa-tyttöä. Huomasin pian tullessi kielentutkijan toivepaikkaan: Mari Kyyrösen osoittautui älykkääksi, kärsivälliseksi kielenoppaaksi, perheen päämiehellä taas oli tekeillä kuvaus oman kotikylänsä elämästä ennen ensimmäistä maailmansotaa (kirja on ilmestynyt v. 1965 nimellä »Akonlahden arkea ja juhlaa») — ja koko perheessä vallitsi vienalaisittain ystävällinen ja vieraanvarainen tunnelma. Osan ajasta oli luonamme Boräsista noudettu Tollonjoen synnyttänyt Iro Remsu, oivallinen muistaja hänkin. Näin työskentelin yhden tuloksekkaimmista viikoistani (28. 5. — 4. 6. 1951). Enimmäkseen tein äänne- ja muoto-opillisia muistiinpanoja — vain näitä olin suunnitellut tekäväni —, mutta melkoisesti kertyi papereihini pitempiä kielennäytteitäkin, suorasanaista sekä runoa.

Mari Kyyrösen opissa Sjömarkenissa olin taas uudelleen jo runsaan kuukauden kuluttua (8. 7. 1951). Lundin yliopiston Pohjoismaisten kielten laitoksesta olin saanut lainaksi Elfa-merkkisen lankamagnetofonin, jolla tallensin Mari-mummon juoksevaa kerrontaa kolmatta tuntia. Haastatteluissa minua auttoi Heikki Kyyrösen, joka monelta kuulemalta hyvin tunsi äitinsä erikoistietoja.

Seuraava tapaamisemme oli 17. 6. — 22. 6. 1952 Sandaredissa (eli »Santareitissä»), kuten

seudun suomalaiset sanoivat), muutaman kilometrin päässä Sjömarkenista. Täälläkin Marin puhekumppanina oli osan aikaa hänen lapsuudenystävänsä, herttainen Iro Remsu. Saman vuoden heinäkuussa noudin Mari Kyyrösen Smoolannista Svenarumin pitäjistä vuokraamani kesäasuntoon. Kringelbråtenin kruununtorpassa, ympärillämme kaivattu rauha, työskentelimme yhden viikon (17. — 23. 7. 1952). Täällä Mari-mummoon tutustuivat myös Lundista kyläilemään saapunut professori Julius Mägiste, joka ahkerasti teki häneltä muistiinpanoja, ja nykyinen Lundin yliopiston pohjoismaisen filosofian professori Gösta Holm, joka asui kesää naapuritorpassa Fallebråtenissa. Elävästi mustan sen illan, jolloin Mari-mummo prof. Holmin toivomuksesta äänellä itki toivottaen torpassamme vierailevalle kielentutkija-naapurille onnellista kotimatkaa.

Joulukuussa 1952 Mari Kyyrösen siirtyi Suomeen, ensin Lapuulle pastori Taito Lumpeen vieraanvaraiseen kotiin. Sen jälkeen kun oma poika Heikki oli valmistunut kansakoulunopettajaksi ja vihitty avioliittoon helluntaina 1954 Lapuan kirkossa, muutti äiti poikansa perheeseen Ylihärman Rannanjärven koululle. 27. helmikuuta 1956 lähdin vaimoni kanssa taas Mari-mummoa tapaamaan, nyt siis Ylihärmään. Perilläolo (28. 2. — 3. 3. 1956) kului litterointien tarkistuskuuntelussa, uuden nauhoituksessa ja muistiinpanojen teossa. Välillä teimme, Mari oppaanamme, tuloksekkaan Orismalan-matkan (2. 3.), jolloin haastattelimme ja nauhoitimme useita Vuokkiniemen vanhuksia: Santra Remsua, Iro Danilovia sekä Okahvie ja Yrjö Mäkelää.

Vielä saman vuoden kesäkuussa (21. — 23. 6.) saatoin jatkaa yhteistyötä Marin kanssa. Mutta sitten tuli muutaman vuoden tauko: Heikki Kyyrösen muutti kauas Kemijärven Kuusivaraan, äiti tietenkin mukana. Siellä en päässyt käymään, vaikka Mari-mummon tietoja tuon tuostakin olisin kaivannut. Avun sain Heikiltä, joka väsymättä vastaili pikkutarkoilta tuntuviin kysymyksiini — viimeistelin näet silloin Vianan kansa muistelee-kirjaani, jota varten tietoja taritsin. Vasta 1964 (6.—8. 9.) tapasin taas Mari Kyyrösen, nyt Paltamon Mieslahdessa, jossa Heikki Kyyrönen on kansanopistossa humanististen aineiden opettajana. Ilokseni kohtasin Mari-mummon yhä henkisesti virkeänä, ehkei kuitenkaan aivan yhtä jäntevänä kertojana kuin kymmenkunta vuotta sitten. Myös muutamia — vaikka varsin harvoja — suomen sanoja oli tunkeutunut Marin vankasti vienalaiseen puheenparteen. Joka tapauksessa olin iloinen ja tyytyväinen, että vihdoinkin sain hyvän ja uskollisen avustajani puhetta ja laulua tallennetuksi Suomen kielen nauhoitearkiston ääninauhoihin yhteensä neljä tuntia. — Toiseksi viimeinen tapaamisemme on viime vuoden (1965) marraskuulta.